

СТАВЛЕННЯ ДИТИНИ ДО ВИХОВАТЕЛЯ ЯК ОДИН ІЗ КРИТЕРІВ ЇЇ АДАПТОВАНOSTІ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Чекстере Оксана Юрївна
*кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту психології
імені Г. С. Костюка НАПН України*

Воєнне вторгнення Росії в Україну викликало масове переміщення людей, мільйони людей виїхали за кордон або в більш безпечні області України. Через високу вартість перебування в умовах переміщення та гостру вразливість лише 14% ВПО по всій країні наразі планують інтегруватися у місцях свого переміщення, тоді як більшість сподівається повернутися до місць свого попереднього проживання, коли це буде можливо. У таких умовах найбільш уразливі саме діти, оскільки подібні ситуації стають для них додатковим стресом, пов'язаним із необхідністю адаптуватися до умов нових освітніх закладів або поновлення відвідування дитячого садка після тривалої перерви. Зі вступом дитини до закладу дошкільної освіти в її житті відбувається безліч змін: режим дня, відсутність батьків більше 10 годин, нові вимоги до поведінки, постійний контакт з іншими дітьми, незнайомі вихователі та незвичні заняття, інший стиль спілкування, багато всього невідомого, а отже, і небезпечного.

Усі ці зміни обрушуються на дитину одразу, створюючи для неї стресову ситуацію. Тому дуже важливо організувати адаптаційну підтримку для дитини, що дасть змогу запобігти найпоширенішим проявам дезадаптації: відсутності позитивного настановлення на відвідування дитячого садка, несформованості комунікативної діяльності (спілкування, ігрової діяльності тощо), підвищеній хворобливості, загальмованості, різкій зміні настроїв, частим вибухам роздратування та гніву, високому ступеню замкненості, неадекватній самооцінці, стану тривоги, асоціальним формам поведінки, схильності до руйнівних дій, необізнаності з конструктивними формами спілкування тощо [1]. В одних ситуаціях ці показники є чинниками дезадаптації, в інших – її наслідками.

Основна роль успішної адаптації дитини у дошкільному закладі належить вихователю. Все залежить від його професіоналізму, чуйності, уміння знайти підхід до кожної дитини, уміння співпереживати, заспокоювати, вислуховувати дитину. Дуже важливо знати про особливості поведінки дитини під час адаптації. Важливо вміти зробити так, щоб дитині було максимально комфортно у закладі. Перше з чого починається адаптація – це довіра до людини, з якою дитину залишили батьки. Отже, завдання вихователя у цей період – створити максимально сприятливі умови перебування дитини у новому для неї оточенні.

Оскільки адаптацію характеризує здатність гармонійно взаємодіяти з іншими, враховуючи вимоги суспільства і власні інтереси [2], у нашій роботі ми розглядаємо взаємини дитини з вихователем як один із критеріїв її адаптованості в закладі дошкільної освіти.

У своїй роботі ми використовували проєктивну методику «Я і моя вихователька» (Р. Калініна, модифікація – О. Чекстере). Методика дає змогу відповісти на такі питання: як бачать вихователя дошкільники?; як ставляться до нього?; які почуття переважають у дитини під час спілкування з тим чи іншим вихователем?

Матеріали: білий аркуш паперу формату А4 (альбомний аркуш), 8 кольорових олівців (синій, зелений, червоний, жовтий, фіолетовий, коричневий, чорний, сірий – простий олівець), гумка.

Проведення діагностики: після попередньої розмови дитині дають завдання: «У нас у групі дві виховательки (назвати їхні імена). Хто з них тобі більше подобається? Чому? А тепер намалюй себе й виховательку». Усі відповіді та спонтанні коментарі дитини під час малювання фіксуються у протоколі на окремому аркуші.

Аналіз малюнка: в аналізі малюнків необхідно враховувати пропорційність фігур та особливості зображення фігури вихователя, показники агресії, якість ліній, наявність додаткових зображень, використання кольору, а також відповідь дитини на запитання: «Чому тобі подобається ця вихователька? За що ти її любиш?».

Розмір та розташування фігур вихователя і дитини: чим більша фігура виховательки, тим більше емоційно вона значуща для дитини. Однак це може бути як позитивна емоційна значущість (любов, прихильність), так і негативна (настороженість, страх). Щоб визначити символ емоційної значущості, потрібно проаналізувати інші характеристики малюнка.

Якщо фігура вихователя зображена невеликою (займає менше 1/5 частини аркуша), це може говорити про негативне ставлення до вихователя, малюк прагне применшити його значення у своєму житті. Маленька, слабка фігурка самої дитини, зображена поруч із величезним вихователем, може виражати почуття безпорадності та вимогу турботи та догляду. Діти – кумири сім'ї, а також егоцентричні діти, які почуваються в групі досить комфортно, можуть малювати себе нарівні з вихователькою і навіть вищими за неї.

Якщо фігури дитини та виховательки зображені у пропорційному співвідношенні (дотримується відносний зріст дорослого та дитини), малюнок свідчить про благополучний стан дитини. Якщо обидві фігури зображені близько одна до одної, то, можливо, це відображення того, як дитина сприймає їхні взаємини. Але це може відбивати і бажання дитини бути ближче до значущого дорослого.

Виділені нами критерії ми використали для узагальненого визначення наявного рівня ставлення дитини до вихователя. За певні варіанти відповідей за кожним критерієм начислялися бали. Суму балів за всіма критеріями було переведено в рівні (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії	Бали
1.Розмір та розташування фігур вихователя і дитини	
а) фігури співвідносяться	1
б) велика фігура дитини	2
в) дуже маленька фігура дитини чи вихователя, відмова малювати вихователя	3

2. Деталізація фігури вихователя	
а) декорування	1
б) є всі необхідні деталі	2
в) схематичне зображення	3
3. Показники агресії	
а) немає показників агресії	1
б) 1–2 показники	2
в) загрозна поза фігури вихователя	3
4. Якість ліній	
а) лінії хорошої якості	1
б) слабкі переривчасті лінії	2
в) велика кількість штрихування	3
5. Наявність додаткових зображень	
а) сама дитина, квіти, зелень, птахи	1
б) переважання предметів меблів, будинків та інших неживих предметів	2
в) спотворення фігури вихователя	3
6. Використання кольорів	
а) жовтий, червоний, зелений, синій	1
б) сірий, фіолетовий, коричневий	2
в) чорний, чорний в поєднанні з червоним	3

Високий рівень – 6–9 балів – емоційно позитивне ставлення дитини до цієї виховательки, прихильність до неї.

Середній рівень – 10–13 балів – емоційно нейтральне ставлення до виховательки.

Низький рівень – 4–18 балів – дитина перебуває у стані тривоги під час спілкування з цією вихователькою. З метою виявлення індивідуальних

переживань дитини старшого дошкільного віку стосовно вихователя, а також емоційних станів та почуттів, що переживає дитина, ми обстежили 42 дитини (22 хлопчики і 20 дівчаток) старшого дошкільного віку під час їх перебування у закладі дошкільної освіти в місті Києві. Діти не були безпосередніми свідками бойових дій, але більшість із них деякий час перебувала в евакуації.

За результатами дослідження, у 28 досліджуваних дітей (67%, 18 дівчаток і 10 хлопчиків) діагностовано високий рівень прихильності до педагога, позитивне ставлення до нього. У цих дітей переважає радісний чи спокійний емоційний стан. Вони активно контактують з однолітками, невимушено спілкуються з дорослими, швидко адаптуються до нових умов (незнайомий педагог, група однолітків, нове приміщення).

Середній рівень виявлено в 10 дітей (25%, 1 дівчинка і 9 хлопчиків). Ці діти емоційно нейтрально ставляться до педагога. Їх емоційний стан здебільшого нестабільний: новий подразник часто повертає негативні емоційні реакції. Однак за підтримки дорослого діти виявляють пізнавальну та поведінкову активність, легше адаптуються до нової ситуації.

Низький рівень прийняття педагога, негативне ставлення до нього продемонстрували 2 дитини (5%, 1 дівчинка і 1 хлопчик). Під час виконання завдання хлопчик навіть зламав олівець, так на нього тиснув. Під час бесіди так прокоментував свій малюнок: «Вона сердита і весь час чіпляється до мене». У дитини переважають агресивно-руйнівні реакції, спрямовані на вихід із ситуації (руховий протест, агресивні дії), виражений емоційний стан (плач, обурений крик). Дівчинка протягом дня намагається усамітнітися, поводить себе відчужено. Малювати вихователя відмовилася, сказала: «Вона мене не любить». У неї відсутня активність, ініціативність, водночас більш-менш виражені негативні реакції (тихий плач, хникання, відмова від активних рухів, відсутність спроб до опору, пасивне підпорядкування, пригніченість, напруженість).

За підсумком діагностики можна зробити висновок, що у групах здебільшого панує позитивний мікроклімат, образ вихователів переважно викликає шанобливе ставлення вихованців і формує в дітей позитивні емоції.

Високий рівень прихильності до вихователя в основному притаманний дівчаткам. Вони охоче взаємодіють з вихователем, відгукуються на його прохання, слідуєть режимним моментам. Але не всі діти приходять у дошкільний заклад з позитивним емоційним світовідчуттям, у всіх різні вміння та можливості. У результаті кожен по-своєму відповідає вимогам вихователя та однолітків і створює ставлення до себе. Водночас вимоги і потреби оточення знаходять різний відгук у самої дитини, середовище виявляється різним для дітей, а в окремих випадках – у край неблагополучним. Тому першочерговим завданням педагогічного колективу закладу дошкільної освіти є організація адаптаційної підтримки для дитини, що дасть змогу запобігти невротичним реакціям, як-от примхи, страхи, відмова від їжі, часті хвороби, психічна регресія тощо.

Література

1. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ : Стилос, 2000. 336 с.
2. Пророк Н., Царенко Л., Бойко С. Адаптація, дезадаптація, розлади адаптації: питання термінології. 2021. Грааль науки, (9). С. 373–381. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.22.10.2021.66>